

Ђорђе КОСТИЋ
Београд

ЦРНОГОРСКИ ЈЕЗИЧКИ ИЗРАЗ И СТАБИЛНОСТ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА*

Проблематика састанка, као што је овај, који има на дневном реду широко постављену тему о црногорском језичком изразу, нужно повлачи асоцијације на „језичке изразе“ и других терена на којима се простира српскохрватски језик. Да би се проблематика језичког израза уопште посматрала изван *личног израза писача* (само код Стевана Сремца, на пример, има их неколико), морамо имати у виду односе између језика и регије, и језика и нације. Такође морамо имати у виду и будућност језика, независно од његових националних граница. Мора се имати у виду и зависност језичког израза од оних погонских снага које извиру из непосредне језичке праксе, шире од оне која стоји у оквиру једне нације. Да би се о овом проблему могло говорити, морамо знати шта је то „језички израз“, и морамо добро познавати терен за који се тај језички израз повезује или тражи, поготово због тога што се кроз њега уплићу особине језичких израза других националних језичких терена. Али без обзира на сва та уплитања, црногорски говори имају својих особина које је вредно проучити и са становишта њихових специфичности.

Ја ово кажем имајући у виду још увек непомерену стабилност црногорских говора, посебно на подручју фонолошке структуре и супрасегментних карактеристика. Такву стабилност ћемо тешко наћи на другим подручјима српскохрватског језика који за последњих неколико десетина година, и више, пролази кроз динамичне промене у неколико смерова. Па управо због целине српскохрватског језика и његове будућности било би добро да се потрудимо и истражимо до краја карактеристике црногорских говора.

* Реферат није саопштен на Скупу.

Јер, свакако, никоме неће пасти на памет да се од једне језичке карактеристике ствара посебан језик. Ако бисмо то чинили, тада бисмо се придружили ерупцији националних језика, што је једна од црта опште језичке ситуације данас у свету, у заосталим земљама, пре свега, Азије и Африке, мада ових појава има и у развијеним земљама Европе.

Оне силе које обједињују језичке особине у једну целину данас посебно јачају на подручју такозваних великих језика, што се види и из њихове експанзије, а слабе или се чак и руше код мањих или малих језика. Ми знамо да се вредност једног језика оцењује по количини информација које он у себи носи. Да ли ће данас некоме пасти на памет да учи, на пример, зуни језик америчких Индијанаца или чак телегу језик којим говори око педесет милиона људи у централној Индији, када на тим језицима немамо готово никакву вреднију концентрацију савремене информатике. Отуда и постоји изразита потреба да мали језици не постану још мањи, већ да се прожимањем својих сродности сједињују у веће да би обезбедили, на овај или онај начин, свој опстанак кроз већу количину информација на свом језичком подручју. Дакле, економски фактори делују и на језичка кретања. Ни ми у том погледу нисмо изузетак. Данас већ имамо ситуацију да се чак језици скандинавских земаља искључују из савремене науке, па њихови научници објављују своје радове на енглеском. Скандинавци су свесни да не могу приморати свет да учи њихове мале језике.

Ми не можемо више посматрати ни један језички израз искључиво у границама карактеристика и значаја за дату нацију, јер не можемо земљу издвојити из света, већ морамо посматрати језичке особине наших народа односно нација у границама кретања његових најширих целина, настојећи да управо ту најширу језичку целину развијемо, освежавамо, чувајући језик од опасних дисконтинуитета, или чак и потпуног прекида са његовом прошлошћу. Језичка дисрупција која руши природност континуитета језика расипа га кроз анархију. А свака језичка анархија води уситњавању. Постоји данас код нас тенденца да се језик затвори у националне границе, да се поведе у прошлост, да се одвоји од налета промена штитећи такозвану своју „чисту језичку битност“.

Имајући у виду такве тенденце, ја бих био склон да истакнем потребу за љубоморним чувањем језичке фонолошко-супрасегментне стабилности црногорских говора херцеговачког типа који би требало да нам послуже као противтежа у већ уочљивим дисперзијама на фонолошкој површини српскохрватских језичких центара у нашој земљи.

Код нас су данас уочљиве три деструктивне језичке појаве, посебно на подручју електрокомуникација.

Прва таква појава се односи на фонемску структуру групе африката, фрикатива и пловива. Губљење стабилности великог

дела нашег консонантизма *није запажено у наведеним говорима Црне Горе*; нити на радију, или на телевизији Титограда.

Отварање задњих и предњих вокала, на пример (е и о), које захвата све шире подручје београдске средине и прелази чак у говорну патологију, сасвим је страна наведеним говорима у Црној Гори.

Колебање краткоузлазног акцента и његова замена са краткосилазним, а то је појава која задира у акценатски систем и руши га, такође није примећена у електромедијима источнохерцеговачких говора Црне Горе.

Једном речју, целокупна фонолошка структура српскохрватског језика у тим говорима Црне Горе, укључујући ту не само квалитете гласова већ и њихове квантитете, довршеност артикулације, рељефност гласовног прожимања у речима кроз реченицу, може да послужи као илустрација стандарда артикулационог статуса свих наших фонема и може да послужи истовремено и као стабилизациони чинилац у српскохрватском говору на подручју његове фонолошке структуре.

Друга аномалија која се данас такође видно проширује из центара културе у нашој земљи, сем Црне Горе, односи се на говорни темпо и ритам. Савремени живот приморава људе да у свом свакодневном опхођењу преносе један другоме више обавештења но што је то било у ранијим временима. Оптерећени пословима, приморани су да сужавају простор за артикулационе процесе како би за временску јединицу могли исказати више информација но што је то у природи нашег језика. И уместо да се сажимају искази, сажимају се гласови, њихови скупови и слогови, па тако долази до испуштања читавих фонемских целина. Темпо говора се убрзава, па самим тим и ритам реченичке мелодије не може више да прати садржину исказа. Ова појава руши дужине вокала, угрожава акценатски систем и уводи прозодије у говорну патологију. *Ове аномалије нису примећене у говорима источнохерцеговачког типа у Црној Гори.*

Ако се овоме још дода да већина нашег становништва још увек има говорну гласноћу коју диктира отворен простор, савремени живот данас нашег човека приморава да прихвати говор у затвореном простору. Тако долази до сукоба између гласноће говора у затвореном простору са гласноћом говора отвореног простора. А то нарушава и говорни темпо, а преко њега и говорни мелодијски ритам. Ни ова појава није само примећена.

Од ових аномалија језик у Црној Гори не трпи оштећења, мада се већ примећује да услови максималног коришћења времена на титоградској телевизији и радију убрзавају темпо говора спикера. Али трајање фонема још је увек у толерантним границама језичке изговорне норме. А то значи да фонема не пада испод 40 до 60 милисекунди, што се не би могло рећи за говоре

професионалних говорних актера на другим радио и ТВ станицама.

Трећа језичка аномалија која се данас видљивије примећује, или чак врло упадљиво пада у очи у урбаним средина на српскохрватском језичком подручју, односи се на лоше утицаје генерацијске парцелизације нашег друштва. Или на прекидање генерацијског језичког прожимања, нарочито на оном узрасту детета када оно учи и гради свој матерњи језик. Деца више времена проводе са својим вршњацима но са одраслима, преносе онај степен говорног развоја који је карактеристичан за једно старосно доба у следећи старији развојни говорни период, па се њихов говор или граничи или доводи до говорне патологије. *Овакве аномалије, чини се нису типичне за Црну Гору.*

Имајући све ово у виду, мени се чини да би *неговање црногорског језичког израза датог обрасца морало имати ширег простора и ширег значаја но што су то националне границе ове републике.* Да би тај израз, управо због овде наведених особина, могао бити значајан стабилизациони чинилац у развоју српскохрватског језика као језика опште културе народа који овим језиком говоре, независно од разних матерњих језика који се у њему, и кроз њега, преплићу.

Овај допринос црногорског израза српскохрватском језику најбоље би одговорио онда када би људи који су за језик одговорни чували оне језичке особине које су у њему стабилне и преко којих он може деловати на шире језичко подручје целог српскохрватског терена као антидисперзивни фактор. Дакле, не одвајање црногорског израза од других језичких израза и истицање његових појединачности у интересу истицања посебности националних карактеристика црногорског народа и кроз језик, већ управо обратно — *неговање овог језичког израза ради чувања стабилности српскохрватског језика на целом српскохрватском језичком подручју.*

А да би се то могло учинити, потребно је посебно неговати постојеће дубоко усађено језичко осећање у народу, његову стваралачку способност у језичком прилагођавању савремености и потребама савременог човека. Отклањати, већ у зачетку, одступања од устаљеног и чврстог народног језичког осећања које је својом спонтаношћу обезбеђивало прелаз језика из давнина до данашњих дана, и које треба да и овај данашњи језик пребаци у сутрашњицу, и то не само ону најближу и најнепосреднију већ и ону најдаљу и најнеизвеснију; да га управо пренесе кроз ово садашње време језичких превирања, језичких трансформација, наглог језичког развоја, што је условљено и наглим променама у друштвеним токовима у свету, а и посебно код нас.

Црна Гора још није захваћена омаловажавањем језика и његове вредности. Још увек постоји озбиљност према језику и осетљивост према њему. А то су знаци да постоје отпори према

насилним „језичким иновацијама“ и насилним језичким изменама које разбијају јединство српскохрватског језика, па је управо и са те стране његово неговање не само оправдано већ и потребно.

Dorđe Kostić
Београд

MONTENEGRIN LANGUAGE EXPRESSION AND STABILITY OF
SERBO-CROATIAN

Summary

The author has pointed out some positive characteristics of Montenegrin language expression, with special reference to the stability of the phonological structure of Serbo-Croatian in the new Štokavian (što=what) speeches of Montenegro, on this terrain is stabile and not ruined in any of its categories. This concerns a group of affricates particularly. Such a characteristic of the phonological structure may positively effect the stabilization of a language being spoilt, especially in urban areas, and resulting in changes even close to the pathology of speech.

Apart from this positive side of Montenegrin language expression, the author has treated an unmoved speech tempo, a rich expressive beauty of speech, the stability of vocabulary structure which, he thinks, should be cared for and transferred to other areas of Serbo-Croatian as well. The author has specially welcomed the efforts made by those responsible for cultivating speech in Montenegro, knowing that the language spoken in modern society, especially by means of electro-communications, appears to be a mighty linguistic factor overcoming the forms and styles of written language more and more. Montenegrin language expression may have a positive effect on the development of Serbo-Croatian on the whole.

